

gospodarske, obertnijske in národske.

Izhajajo vsako sredo in saboto. Veljajo za celo leto po pošti 4 fl., sicer 3 fl.; za pol leta 2 fl. po pošti, sicer 1 fl. 30 kr.

V Ljubljani v saboto 6. decembra 1856.

Blato iz mlák je kaj veliko vredno.

Večkrat smo že govorili od tega, da blato iz mlák in bajerjev je veliko vredno, posebno takih, kjer se leto in dan race in gosí shajajo in kamor se tudi iz dvorišč gnojnica izteka in pa deževnica, ko je po vasi poplakuila marsiktero sodergo.

Kako malo pa se pri nas na blato porajta, se očitno vidi iz tega, da se taki bajerji in mlake skor nikoli ne čedijo in ne trebijo, da bi se voda v njih sčistila, in bolj zdrava bila za napajanje živine, pa tudi bolj pripravna za gasiti, ako se nesreča primeri, da vas gorí.

Ljubo nam je bilo v gospodarskem listu česke družbe od tega nekaj brati, kar mislimo, da bo tudi našim gospodarjem dober nauk in v gotov dobiček.

Omenjene novice pišejo namreč, da je neka soseska na Nemškem, nagovarjana od več strani, se lotila veliko mlako zunaj vasi iztrebiti in blato iz nje pobrati. Spomladi so se lotili tega dela in ga tudi spomladi končali. In kaj so dobili?

Dr. Groven je vse natanko popisal, takole: Semtertje je bilo blata 15 čevljev na debelo, skor povsod pa po 4 čevlje, vsega skupaj čez 86.400 kubičnih čevljev. Dr. Groven je vagal kubičen čevelj tega blata in zvedil, da vaga 85 funtov v mokrem stanu; ko se je blato posušilo na zraku, pa 40 funtov, tedaj je vse posušeno blato skupaj vagalo 34.500 centov ali pa 2304 voz, voz po 15 centov.

Dr. Groven je to blato še kemiško preiskal in v 100 delih je najdel 9 delov vode, 12 delov rastlinskih stvari, 12 delov raztopljenih rudninskih soli, 67 delov pa peska in ilovce. Nekaj malega je bilo gnjilca (pol odstotka), fosforne kisline (tudi toliko) in pa kalija (1 odstotek).

Po tem takem se more, v primeri z drugim kupljivim gnojem, cent tega gnoja ceniti po 15 kraje., — tedaj je bilo vse blato, ki so ga iz mlake dobili, vredno 8640 gold.

Če bi bil kdo — pravi dr. Groven na dalje — pred dvéma letoma soseski 300 gold. za to blato ponudil, berž bi mu ga bila dala in še kako rada. Blato to je bilo kaj dober gnoj. Nekteri kmetje so svoj delež berž na polje zvozili, podorali, in krompir sadili, nekteri pa oves sejali, in obojega veliko pridelali. Sedaj so še le spoznali, kaj so imeli v svoji mlaki, pa še vidili niso, da imajo.

Naj bi se drugi učili iz te skušnje, ki je gotova!

Naj bi se mlake in bajerji trebili in pridno trebili! Vendar to moramo opomniti, da ni varno, vsako mlakužno blato naravnost na polje voziti, in zakaj ne? — Zato ker skor vsako tako blato ima več ali manj tiste železnate stvari v sebi, ki se železni okisljanec imenuje in je rijí podoben; spozná se to po rujasti ali rijasti farbi, ki ga dobí to blato, ko je ležalo delj časa pod prostim nebom. Ta železnata stvar pa škoduje njivam in jih tako rekoč ostrupení. Treba je tedaj, da se tako blato čez leto uleži, da se sperstení tisti železni okisljanec in potem ni več škodljiv.

Gospodarske skušnje.

Kako naj se izrejajo žebeta.

Gosp. H. Šmelc pravi takole: Če je vreme in letina za to, naj živi žebe kmali po rojstvu pod milim nebom z materjo. Sesá naj 20 tednov. Ko se odstavi, naj se mu daje ovsá in sená za klajo; steljo naj ima čedno. Večkrat naj se dergne s slamo po životu, da se osnaži; v drugem letu naj se s kertačo čedi. Snažnost je za žebeta pol živeža. Štala naj je čedna, prostorna in svetla. Ravná naj se ž njim prijazno, večkrat naj se ž njim govori, in z njo boža po glavi, herbtu in nogah; iz rok naj se mu česti daje. Zgodaj naj se mu začnejo noge vzdigovati, da se navadi tako podkovanja. V 5. letu naj se še le za delo vprega; vse vpreganje pred 5. letom naj bo le, da se konj vadi vožnje pa ne da bi že težko vozil.

Sviloprejke dvakrat v enem letu.

Na Laškem so poskusili letos nekteri sviloprejci dvakrat sviloprejke rediti, namreč spomladi in v jeseni. V Furlaniji je grofinja Topova izredila 50 funtov kokonov (svilnih mešičkov), in žl. Magnone in Possetti v Garziliani na Piemontežkem sta pridelala tudi precej prav lepih, gostih in svetlih kokonov. Po teh skušnjah bi se utegnile na gorkem Laškem dvakrat na leto sviloprejke rediti. Velik dobiček bi bil to! (Allg. L. u. F. Z.)

Da zajec ne objeda murb in drugih sadnih drevés.

Ni boljšega pripomočka zajca pregnati od murb in drugega sadnega drevja kakor jih namazati z mazilom, ki je napravljeno iz živinske kerví ali iz živinskega žolča, ko sta že gnjiti začela, in pa iz navadnega lima, ki je bil na vodi kuhan. Vse to se skupaj zmeša in s to mešanico se namaže drevje, — pa se ga ne bo zajec dotaknil. — Tako priporočajo „Allg. L. u. F. Z.“

Zoper mnogoverstne kokošje bolezní

priporoča angležki časnik „Poultry Chronicle“, kateri se edino le s kuretino pečá, naj se piščetom in kokošim vsaki teden kake trikrat drobno razsekane in z moko zmešane čebulje povžiti dá. Čebulja — pravi omenjeni časnik — varuje kuretino, da ne zbolí, pa tudi že bolno ozdravi. (Vselej menda ne, večkrat pa utegne biti. Vred. Nov.)

Naravoslovski pomenki.

Električna luč.

Tisti naših bravcov, ki so bili ob poslednji svečanosti v Ljubljani, so vidili na gradu neko višnélo luč, ki se „električna luč“ imenuje. Nekteri ji pravijo „električno solnce“, — al te časti ji ne moremo skazati, da bi jo solnce imenovali, čeravno je svetloba njena tako močna, da človek ne more gledati v njo kakor tudi v solnce ne.

Čeravno ji pa ne moremo imena „solnce“ dati, ker se nam je z grada doli svetila le kakor prav svetla kresnica, pa vendar tudi ne prezremo tega, da na visokem gradu pod milim nebom mora že luč precej moči imeti, da toliko svetí kakor je svetila ona luč na gradu.

Ta luč je znajdba novega časa; ona ni svečava ne gazna naprava, ampak je izvirek tiste posebne moči, ki dela

blisk pod nebom in iskricice v električnem kolovratu. Blisk in pa ta luč sta si popolnoma podobna. Da elektrika sveti, to vedó ljudje že zdavnej; kdor je mačko gladil in je vidil iskricice iz dlake švigati, je že zdavnej vidil električno luč, čeravno ji ni vidil ne vzroka ne imena.

Da pa se po ogugani elektriki napravlja električni tok, postavimo, v kako kovino (Metall) ali oglje tako, da žari in sveti, to je znajdba novega časa, katero že več let poskušajo v Parizu in tudi drugod, da bi ž njo namesto lamp razsvitljevali mestne ulice ponoči; — al to bo težko mogoče, ker taka svečava bi bila draga, in za ulice tudi nepripravna zato, ker silna svetloba napravlja od druge strani tudi silno senco (temò).

Učeni prof. Miteis je ob kratkem popisal napravo električne luči v „Laib. Zeit.“, iz ktere posnamemo sledeče verstice.

Elektrika, ktera nam to luč prižiga, je tiste sorte elektrika, ki se imenuje elektrika po dotiki, to je, ako se v posodi, ki je napolnjena s rudninsko kislino, poredoma cinkova plošica na kotleno (kufreno) ali železno položi in cela skladovnica potem vkupaj stisne, da se tako plošica plošice dotikuje. Naravoslovcem je znano, da se ta dotiko-elektrika tudi Galvanika imenuje, ker je slavni laški dohtar Galvani prvi zapazil to elektriko; ko je oderto žabjo nogo na kotlen žebelj obesel in se z nožem žeblija in mesa dotaknil, se je žabji skok kerčiti začel.

Se vé da tisti naših bravcev, ki nimajo nobene naravoslovne vednosti, ne bojo popolnoma zapopadli, kako se iz take dotike različnih plošč napravijo luč in še drugi prikazki, pa saj toliko bojo sedaj vedili, s čim se je prižgala tista luč na gradu in zakaj je gorela in svetila.

Naprava, ki jo je ljubljanski magistrat na Dunaji za blizo 500 gold. kupil, da zamoremo sedaj kadar hočemo, z električno lučjo kjerkoli posvetiti, je zložena iz dveh poglavitnih obstojnih delov: v enem se dela električna moč, — drugi pa zapopada tisto stvar, katero električna moč vžge, da potem gori in se sveti. Uni del, kateri izbuja električno moč, je skladovnica, zložena iz 100 cinkovih in železnih plošč. V lončeni posodi je cilindriška cinkova plošica v štanjšano žvepljeno kislino vtopljen; v ti posodi je pa še druga ilovčna s hudo solitarjevo kislino napolnjena, v katero je železna plošica vtopljena. Cinkova plošica ene skladovnice je z železno ploščo druge skladovnice sklenjena in tako gré ta sklep od plošice do plošice skozi vseh 100.

V tem galvaniskem sklepu se napravlja električna moč ali električni ogenj, kateri se potem pelje v ogelj, da ga vžge in da goreti začne in tako se sveti. Oglje to pa je na posebno vižo iz 2 delov premoga in 1 dela koksa narejeno. Sta pa dva koščika oglja tako na ost privezana, da stojita eden nad drugim, se stiskata le s svojima koncom. Ker pa pod milim nebom oglje pogori, je naprava taka, da se spodnji ogel po špiralnem peresu in s posebno obtežo kviško potiskuje, tako, da sta si oglja vedno v dotiki in pa vedno v enaki daljavi narazen.

Kjer imajo posebno dobre take mašine, opravlja ura to redno pomikovanje oglja, in potem je tudi luč zmiraj enaka.

Da je pa svetloba večja, stoji zboknjeno zerkalo (Hohlspiegel) zraven, da pomnožuje svetlobo.

Ogled po svetu.

Kraj in življenje na bregovih ogerske Donave v Budi in Peštu.

Spisal Šimen Šubic h koncu oktobra 1856.

(Dalje in konec.)

Sicer se nahaja semtertje po boljših hišah marsiktera lepa navada, da se zbirajo prijatli in se radujejo po svoje. Ptujca že tudi vzamejo v kolo družinskega veselja, pa to ne gré v prvi hip.

Mali mestni gojzdek „Stadtwäldchen“ je občinsko veseljšče pod milim nebom. Tu se zbira staro in mlado, možtvo in ženstvo in se raduje pod senco košatega drevja ali po tratnjah, okrog njih se pa razlagajo glasovi vsakterih otročjih igrač. Tu se nahajajo igrače vsake sorte za majhne in za — velike otroke. Vsi otroci, majhni kot veliki, pa zijajo po drugih, kako se igrajo, ako sami nimajo guncalice ali živega kolesa. Kar se tukaj vidi ljudi boljših stanov, se vozijo ali se pa dalje preč pod senco sprehajajo; krog igrač se pa zbirajo otročje lica, ki jim pravimo zijala. — Vidi se ljudem, da se radi sprehajajo pod prostim nebom kakor povsod. Zato se pa vidi tu vsake baže in korenine ljudi, in če si tudi sam, in če nič družega ne počneš kot da le ogleduješ zbrano množico in nje obraze in početje, imaš kratkočasnic dovolj pri vsaki stopinji.

Ne deleč od tega kraja, kjer se pogostoma razlega veselja hrup, pa je tisti tihi kraj, kjer jenjajo vse burke posvetnega življenja. Koj gori za mestnim gojzdičkom in unkraj njega je lepo staro pokopališe. Tje so vrele na vernih duš dan cele trume iz vseh krajev naših mest; šli so obiskavat počivališa svojih rajnih, ki tamkej v miru počivajo pod senčno gomilo. Šel sem tudi jez ž njimi na pokopališe pogledat kakošen duh veje tam, kjer počiva cvetje prednih rodov. In glej, prijeten je kraj, rajsko ga obdaja mali gojzdič. Lepo stegnjeno, visoko in pa nizko vejasto drevje razpenja svoje žive veje čez ravnine in dolinice in čez kupce; pod njimi pa spi nekdanji tovarš naš, in počiva na svetem senčnem kraji, ko je duša stopila iz njegovega telesa in ga prepustila natornim močem, da ga v perst spremené. Milo je viditi lepe spominke po grobih, okoli njih pa čedno germoviče in šibke dolgoliste drevésa, ki raztegujejo svoje vejice tje čez gomile in čez znamenja: — je kakor da bi bil duh postavil spomin svojih željá, svojega hrepenjenja, ki ga je skrivno vleklo proti nebesom. Žlahni otroci naše matere zemlje stojé tamkaj na grobih v svoji lepoti, lepo zelené, se razširjajo eden proti drugemu ter si po vejicah pripovedujejo, kaj ti je doživelo truplo, ki jim zdaj daje podnožje in hrano v njih življenje; pravijo si, kake je bil ta človek mogočen, kako je uni gospodaril po svetu, se ni bal ne hudega viharja ne smertne tihote, — pravijo, da se je njegov duh vedil vsega polastiti, kar mu je moglo pomagati na višjo stopnjo; in zdaj ti zdihujejo nad njim: „zdaj počiva tukaj pod nami truplo tiste imenitne stvari Božjega stvarjenja, ki je obdelovala zemljo in vživala njene pridelke! Kje je pa zdaj tista neskončna moč njegova, ki je ž njo vodil strele z neba v zemljo? kam je prešla tista moč, ki mu je odperala poti prostega spoznanja na zemlji, ki ga je učila zapopasti Božje stvarjenje in ga postavila gospodarja močnejim natornim stvarém? Pač si šumljaje po vetru odgovarjajo vejice, pač si pripoveduje lističe čudeže, ki se ž njim godí — al njih jezik je nam še zlo nezapopadljiv; kar one menijo, tega ne zvé naše serce. Kar drevje, ki gleda proti soncu, nam povedati ne vé, učite nas upanje in véra, ki nam pravite, da je duh zapustil zemsko breme in da se je povzdignil višje k Bogu. — In drevó le gleda proti nebu in igra s svojimi vejicami in z lističem, ker človeških serčnih občutkov zapopasti ne more. Drevó ti ne dá spoznati na sebi družega občutka kot tega, da raste slabeje ali živeje, kakor ima več ali manj rodovitne persti pod nogami; duh človeški pa, ki ga je vodilo Božje stvarjenje po svojih skrivnih potih, naznanuje pri vsakterem narodu čudeže dušnega življenja; povsod, kjer le serčni občutki niso zaterti, se budí sladko upanje med narodi, ki jih je izrejevala gola natora, in je nastopila vera v neskončno Bitje, ki je vse vstvarilo in vse ohranjuje. Kdor bi zatajeval občutke, ki jih je Božje stvarjenje usadilo v serce narodov, bi mogel pokazati, kam dene perst svojo moč, ko ti pride iz človeka v drevje in v živali? Višej je duh, odločen za večno življenje, truplo pa tukaj med svojimi tovarši počiva. — Le naj rastejo drevesica tam okoli grobov, naj se dvigujejo kviško s svojimi verhovi, naj ti šeptajo nezapopadljive govore, da človeka,